

หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล
เสด็จไปเวียดนาม
เพื่อทรงแสดงปาฐกถา
และทรงศึกษาโบราณวัตถุสถาน
แล้วทรงนิพนธ์เรื่องนี้
ประทานให้ “ศิลปวัฒนธรรม”
เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่

ไปประเทศ เวียดนาม

หม่อมเจ้าสุภัทรรติศ ดิศกุล

ข้าพเจ้าได้รับเชิญให้ไปแสดง
ปาฐกถาและศึกษาโบราณ
วัตถุสถานในประเทศเวียด
นามโดยมูลนิธิฟอร์ดเป็น
ผู้ออกค่าเดินทางให้ และเมื่อ
ไปถึงแล้วคณะกรรมการทาง
สังคมศาสตร์แห่งรัฐเวียดนาม
เป็นผู้รับรองโดยตลอด ตั้งแต่

วันที่ ๑๗ - ๓๐ กันยายน
๒๕๒๕ จึงขอเล่าเรื่องไว้โดย
ย่อดังต่อไปนี้

วันที่ ๑๗ กันยายน

เดินทางโดยเครื่องบินสายการบินเวียดนาม
นามเป็นเครื่องบิน ๒ ใบพัดจากสนามบินดอน
เมือง เวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. ไปถึงสนามบิน
กรุงฮานอย ประเทศเวียดนาม เวลาประ



ภาพไม้สลักภายใน Communal House ที่ Ngoc Than

มา ณ ๑๕.๕๐ น. เจ้าหน้าที่ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คณะกรรมการทางสังคมศาสตร์แห่งรัฐเวียดนามมารับที่สนามบินและพาไปพักที่โรงแรม Thang Loi (Victory) ซึ่งเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งในกรุงฮานอยที่ประเทศคิวบาเป็นผู้สร้างให้

สนามบินกรุงฮานอยนั้นเหมือนสนามบินชนบทของเรา และอยู่ห่างจากกรุงฮานอยมากราว ๕๐ กิโลเมตร

วันที่ ๑๘ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น. ไปพบกับศาสตราจารย์ Pham Huy Thong ผู้อำนวยการสถาบันโบราณคดีและรองประธานคณะกรรมการสังคมศาสตร์แห่งรัฐเวียดนาม ซึ่งได้เคยพบกันมาก่อนแล้วที่เมืองชิคาโก สหรัฐอเมริกา เนื่องจาก

การประชุมของสมาคม American Association for Asian Studies เป็นผู้พูดภาษาฝรั่งเศสได้ จึงได้สนทนากันเป็นภาษาฝรั่งเศส เขาหวังว่าการมาเยือนของข้าพเจ้านี้จะเป็นการเปิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกันต่อไประหว่างประเทศไทยและประเทศเวียดนาม

เสร็จแล้วได้ไปยังสถานเอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศเวียดนาม เพื่อแสดงความเคารพ แต่ไม่ได้พบกับท่านเอกอัครราชทูต แล้วเขาพาไปชมวัดในพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งมีคนมาบูชาอยู่บ้างกับศาสนสถานกลางสระในกรุงฮานอย

เวลา ๑๔.๐๐ น. ได้ไปชมพิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ซึ่งได้สร้างมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสและเดิมนามว่าพิพิธภัณฑ์ Louis Finot จัดแสดงของตั้ง

แต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศเวียดนาม รวมทั้งระยะที่ตกเป็นอาณานิคมของประเทศจีนอยู่ร่วม ๑,๐๐๐ ปี ซึ่งระยะนั้นเขาอธิบายว่าใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือต่อต้านอิทธิพลวัฒนธรรมจีน ต่อมาได้รับเอกราชราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ (คริสต์ศตวรรษที่ ๑๐) แต่พระเจ้าแผ่นดินเวียดนามกลับหันไปใช้ระบบของขงจื้อเพื่อการปกครองประเทศจนถึงระยะตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และกลับมาเป็นเอกราชอีก

สังเกตดูเห็นว่าเขาพยายามอธิบายว่าประเทศเวียดนามไม่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจีนมากเท่าที่เขามักกล่าวและเชื่อถือกัน

เขาได้อนุญาตให้ถ่ายภาพวัดอุโนพิพิธภัณฑ์สถานด้วย

ต้นฉบับลายพระหัตถ์ (เท่าของจริง)
ของ
ศ.ดร.อาจารย์หม่อมเจ้าสุภัทราวดี ดิศกุล
ที่ทรงมีถึงกองบรรณาธิการ

อากาศมีร่ม กพ
ขอรับทูลเกล้าฯ ถวาย "ใบปลิวทูลเกล้าฯ-
ทูล" สืบเสาะสืบค้นถึงรูปถ่าย ๑๐๖๖ ปี สืบเสาะ
ทูล: "เอาฉบับพิมพ์พิมพ์" คือฉบับพิมพ์รวม "ฉบับ
๑" สืบเสาะสืบค้นถึง: "ฉบับพิมพ์ในทูลเกล้าฯ" ฉบับ
ทูลเกล้าฯ: "ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ" เพื่อสืบเสาะ
สืบค้น "ฉบับ" สืบเสาะ "ฉบับ" ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ
สืบเสาะสืบค้นถึงทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึง
ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึง "ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ"
ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึง "ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ"
ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึง "ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ"

ดิฉัน
ช.ค.ค.ค.ค.

ป.จ. ขอโทษที่มีทูลเกล้าฯ ถวาย "ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ"
ทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึงทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึง
ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึง "ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ"
ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ สืบเสาะสืบค้นถึง "ฉบับพิมพ์ทูลเกล้าฯ"

วันที่ ๑๕ กันยายน

เป็นวันอาทิตย์ เขาพาขึ้นรถยนต์ไปชม
บ้านที่ประชุม (Communal House) ที่หมู่บ้าน
Ngoc Than ซึ่งอยู่ห่างจากกรุงฮานอยออกไป

เขาอธิบายว่าเป็นบ้านที่ประชุมซึ่งมีอยู่
ทุกหมู่บ้านและมีมาแต่ตั้งแต่พุทธศตวรรษ
ที่ ๒๑ แต่ที่ไปดูนั้นสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๒-๒๓ เป็นเรือนไม้ขนาดใหญ่ ผู้นำชม
ซึ่งเป็นสถาปนิกพยายามอธิบายว่าตรงไหน
เป็นอิทธิพลวัฒนธรรมจีนเช่นข้อไม้ที่ซ้อนกัน
เป็นชั้น ๆ ตรงไหนเป็นวัฒนธรรมเวียดนามแท้
คือข้อไม้ที่ตีตรง ในบ้านมีแผ่นป้ายสลักชื่อ
วีรบุรุษซึ่งปัจจุบันนับถือกันว่าเป็นเทวดาผู้คุ้มครอง

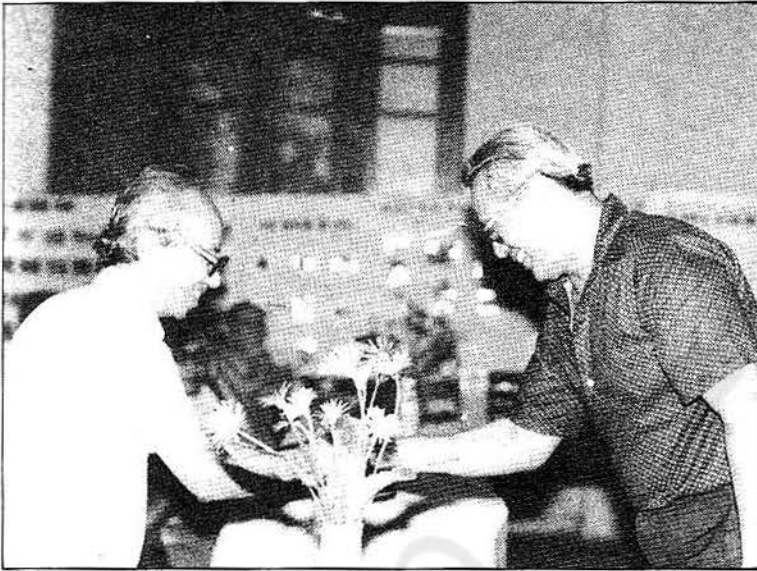
ครองหมู่บ้านแห่งนั้น มีลานใหญ่สำหรับประ
ชุมชาวหมู่บ้านทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ใน
บ้านเองก็เป็นที่ประชุมสำหรับพวกหัวหน้า
ชาวบ้านได้เสวยอาหารกลางวันในบ้านนั้น
ด้วย เช่นข้าวเหนียวหนึ่งป่นถ้วยประทาน
กับกล้วยหอม

ตอนบ่ายไปชมวัดสุขาวดีคือวัดตะวัน
ตก (Pagoda Tay Fuong) ตามตำนานว่าสร้าง
มานานแล้ว แต่ที่เห็นอยู่ในปัจจุบันสร้างขึ้นใน
พุทธศตวรรษที่ ๒๓ สร้างอยู่บนเนินเขาเป็น
วัดนางชีในพุทธศาสนาเถรวาท เห็นมี
นางชีเป็นผู้รักษาอยู่บ้าง เขาพยายามอธิบาย
อีกว่าพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย
เวียดนามไม่ได้รับมาจากประเทศจีน แต่ได้รับ
มาโดยตรงจากประเทศอินเดีย บางคนก็บอกว่า
ได้รับมาจากประเทศเนปาล

ความจริงเท่าที่ดูก็เห็นว่าอิทธิพลจีน
อยู่มาก แต่ก็ไม่อยากจะไปต่อล้อต่อเถียงกับ
เขา วัดนี้มีนักท่องเที่ยวไปชมอยู่บ้าง เสร็จแล้ว
กลับโรงแรมที่พัก เขาพยายามอธิบายว่าวัดนี้
มีการผสมทั้งพุทธศาสนาเถรวาท พินยาน
และลัทธิเต๋า รวมทั้งได้รับอิทธิพลจากทาง
ใต้ของประเทศเวียดนามด้วย

วันที่ ๒๐ กันยายน

เวลา ๘.๓๐ น. ไปแสดงปาฐกถาเรื่อง
การค้นคว้าทางโบราณคดีปัจจุบันในประเทศไทย
ยังสถาบันโบราณคดีซึ่งเป็นตึกเล็ก ๆ
ค่อนข้างเก่า มีการฉายภาพนิ่งประกอบ สำหรับ
เครื่องฉายภาพนิ่งนั้น ทางมูลนิธิฟอร์ดได้ออก
เงินซื้อให้และขอให้ข้าพเจ้านำไปให้จากประ



กำลังจับมือกับผู้อำนวยความสะดวกบ้านโบราณคดีเวียดนาม



แสดงปาฐกถาที่สถาบันโบราณคดีเวียดนาม

เทศไทย

การแสดงผลงานได้พูดเรื่องสั้น ๆ ๓ เรื่องคือ เรื่องโบราณวัตถุสัมฤทธิ์ซึ่งค้นพบใหม่ที่บ้านคอนตาล จังหวัดนครพนม ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่บ้านเชียง เรื่องที่สองคือ เรื่องปราสาทขอมที่ค้นพบใหม่ อำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี เรื่องที่สามคือ เรื่องโบราณคดีใต้น้ำในประเทศไทยโดยเฉพาะ การกรมเครื่องถ้วยชามจากเรือที่สัดหีบ ซึ่งนอกจากจะได้พบเครื่องสังโลกสมัยสุโขทัยร่วม ๓,๐๐๐ ชิ้นแล้ว ยังได้พบเครื่องถ้วยเวียดนาม

นามอีกร่วม ๒๐๐ ชิ้นด้วย

ผู้ที่มาฟังส่วนใหญ่เป็นศาสตราจารย์ อาจารย์ และนักศึกษาโบราณคดีของเวียดนาม ได้พูดเป็นภาษาฝรั่งเศสและมีผู้แปลเป็นภาษาเวียดนามอีกต่อหนึ่ง ความจริงปัจจุบันในประเทศเวียดนามก็มีผู้พูดภาษาอังกฤษได้บ้างเช่นเดียวกัน จบแล้วมีการซักถามซึ่งส่วนใหญ่จะซักถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมบ้านเชียงเป็นพื้น รวมทั้งอายุเวลาด้วยว่าแน่นอนเพียงใด

เวลา ๑๔.๐๐ น. ได้ไปยังสถาบันโบราณคดีอีกครั้งหนึ่ง เพื่อพบกับนาย Hoang

Xuan Chinh เลขานุการฝ่ายวิชาการของสถาบันโบราณคดี เขาได้อธิบายเรื่องโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของเวียดนามให้ฟัง พร้อมทั้งแสดงภาพถ่ายให้ดู และฉายภาพนิ่งให้ดูด้วย แต่ระหว่างสนทนากันอยู่ไฟฟ้าก็ดับ

เรื่องไฟฟ้างดับนี้เป็นของประจำในประเทศเวียดนาม และมักจะมีอยู่ทุกเมืองด้วย แต่ก็มักเป็นเพียงชั่วคราว

เวลา ๑๘.๓๐ น. ไปในงานเลี้ยงอำลาของท่านเอกอัครราชทูตไทย ซึ่งจะเดินทางกลับประเทศไทย ณ โรงแรม Thang Loi ที่พัก มีรัฐมนตรีช่วยว่าการต่างประเทศของเวียดนามและเอกอัครราชทูตหลายประเทศไปร่วม

เสร็จแล้วท่านเอกอัครราชทูตไทยได้กรุณาเชิญไปรับประทานอาหารเย็นร่วมกับข้าราชการสถานทูตที่ที่พักของท่าน ซึ่งสร้างเป็นตึกหลายชั้นแต่มีลักษณะคล้ายห้องแถวทั้งที่ทำงานสถานทูต ทำเนียบท่านเอกอัครราชทูตและที่พักข้าราชการสถานทูตรวมกันอยู่ในนั้นหมด

วันที่ ๒๑ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น. ได้ไปยังสถาบันโบราณคดีเพื่อแสดงผลงานเรื่อง ศิลปสมัยคลาสสิกในประเทศไทย ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๒๔ มีการฉายภาพนิ่งประกอบ มีคนมาฟังน้อยกว่าวันแรก แต่ก็มีการถามปัญหาต่าง ๆ อีกตามเคยเกี่ยวกับศิลปในประเทศไทย เสร็จแล้วไปรับประทานอาหารกลางวันพร้อมกับท่านเอกอัครราชทูตไทยและข้าราชการสถานทูตยังทำเนียบของท่าน

เวลา ๑๔.๐๐ น. ได้พบกับนาย Nguyen Tu Chi ซึ่งเป็นบรรณาธิการของวารสาร Arts Review ที่สถาบันการศึกษาเกี่ยวกับภาคเอเชียอาคเนย์ ความจริงเขาเป็นนักศึกษาดังศัวรรณมาและกำลังศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชนหมู่น้อยในประเทศเวียดนามอยู่ พูดได้ดีทั้งภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส เขาได้ถามถึงศัพท์ภาษาไทยต่าง ๆ เพื่อนำไปเปรียบเทียบกับศัพท์ของชนชาติไทยซึ่งเป็นชนหมู่น้อยในประเทศเวียดนามปัจจุบัน เช่น ไทยดำ ไทยขาว ฯลฯ และได้บอกด้วยว่าภาษาเวียดนามปัจจุบันเดิมเป็น



ถ่ายภาพร่วมกับผู้อำนวยการอาจารย์ และนักศึกษาสถาบันโบราณคดีเวียดนาม

ตระกูลมอญ-เขมร แต่ต่อมาได้ปะปนกับภาษา สมัยคลาสสิกในประเทศไทยของผมจะเป็น
ไทยในภายหลัง จึงมีเสียง ๕ เสียงเช่นเดียว ภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสก็ได้เพื่อนำไปแปล
กัน และลงท้ายได้ขอทความย่อเกี่ยวกับศิลปะ เป็นภาษาเวียดนามลงในวารสารของเขาต่อไป

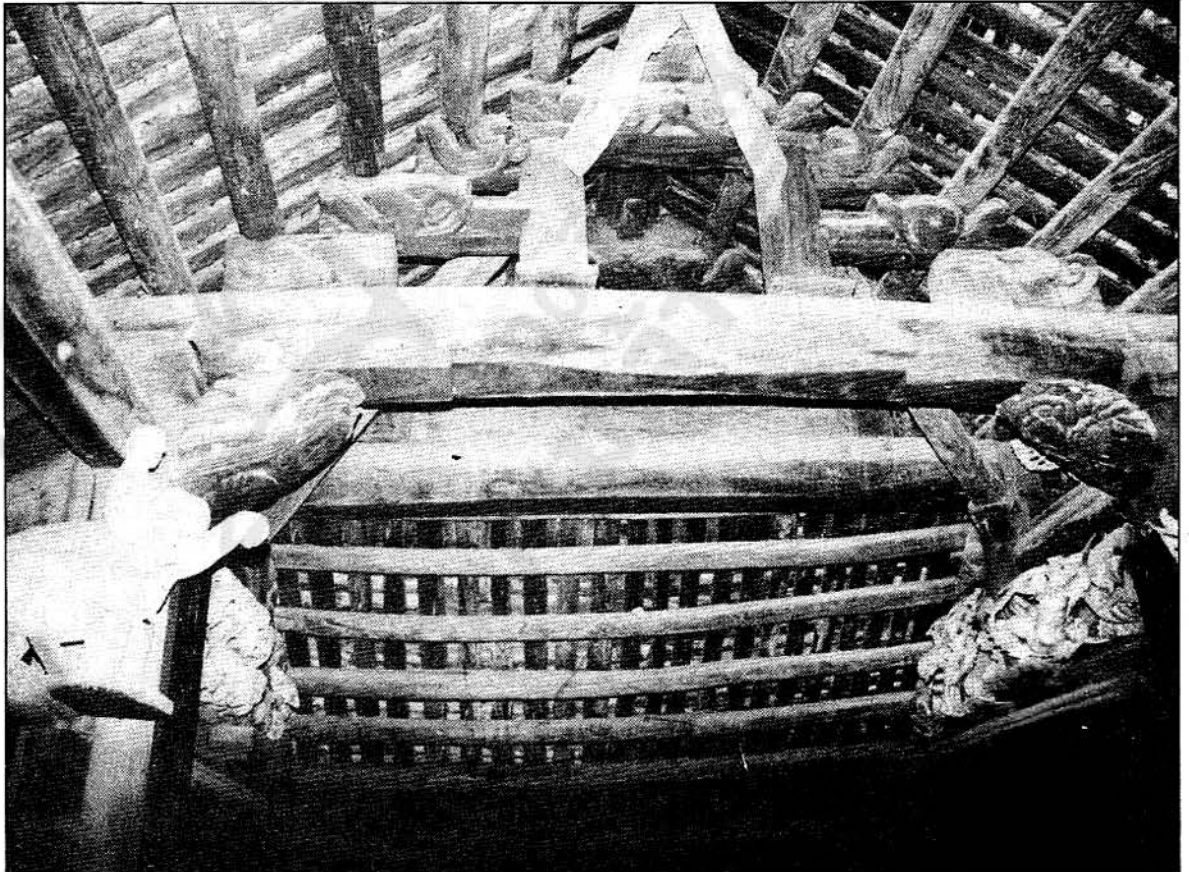
คอนเซ็นไปรับประทานอาหารเย็นกับ
ท่านเอกอัครราชทูตไทย ข้าราชการสถาน
ทูตทั้งไทยและเวียดนามอีกครั้งหนึ่ง

วันที่ ๒๒ กันยายน

เวลา ๘.๓๐ น. ได้ไปยังพิพิธภัณฑ์ประ
วัติศาสตร์เพื่อไปร่วมในพิธีเปิดการประชุมประ
จำปีทางด้านวิชาโบราณคดีในประเทศเวียดนาม
มีผู้มาประชุมมาก เป็นชาวเวียดนามทั้ง
สิ้น ได้กล่าวร่วมในการประชุมอย่างสั้น ๆ ถึง
ความหวังที่จะมีการร่วมมือระหว่างประเทศ
เวียดนามและประเทศไทยทางด้านวิชาการต่อ
ไป ทั้งนี้ได้กล่าวเป็นภาษาฝรั่งเศสและมีผู้แปล
เป็นภาษาเวียดนาม

จากนั้นได้ไปชมพิพิธภัณฑ์ศิลปะ ซึ่งมี
ศิลปะตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศ
เวียดนามจนถึงสมัยปัจจุบัน มีเครื่องแต่ง

ภายใน Communal House ที่ Ngoc Than ชุมชนแบบเวียดนาม



ตัวของชาวไทยดำ และไทยชาวลัวะ ได้ถ่ายรูปร่วมบ้าง

เวลา ๑๕.๐๐ น. ได้ไปยังสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับภาคเอเชียอาคเนย์ของเวียดนาม เพื่อพบกับ Dr. Pham Duc Duong ซึ่งเป็นรองผู้อำนวยการสถาบันแห่งนี้ ท่านผู้นี้ยังหนุ่มอยู่ เคยไปเป็นทหารอยู่ในประเทศลาวหลายปี เหตุนี้จึงพูดภาษาลาวได้ ได้สนทนากันและได้มอบหนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมศิลปะและประวัติศาสตร์ไทยให้ หนังสือเหล่านี้มูลนิธิฟอร์ดเป็นผู้ออกเงินซื้อให้และให้ผมนำไป ๓ ชุดด้วยกัน ชุดหนึ่งมอบให้แก่สถาบันโบราณคดี ชุดหนึ่งมอบให้แก่สถาบันการศึกษาเกี่ยวกับภาคเอเชียอาคเนย์

ผมได้เสนอว่าต่อไปอยากจะทำอะไรของสงอาจารย์ที่สอนวิชาก่อนประวัติศาสตร์ในมหาวิทยาลัยศิลปากรมาศึกษาวิชาก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศเวียดนาม เพราะมีความสัมพันธ์กันมาก เช่น วัฒนธรรมอ่าวโขงเขิน บักโขเนียน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมยุคหิน และคลองซอนซึ่งเป็นวัฒนธรรมยุคสัมฤทธิ์เป็นต้น เป็นการแลกเปลี่ยนกัน โดยจะพยายามเจรจาให้มูลนิธิฟอร์ดเป็นผู้ออกค่าเดินทางให้ และเมื่อไปถึงในแต่ละประเทศแล้ว แต่ละประเทศจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย ซึ่งเขาก็ยินดีรับ เรื่องนี้จะได้นำเสนอต่อทางมหาวิทยาลัยศิลปากรต่อไป

รองผู้อำนวยการสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับภาคเอเชียอาคเนย์ยังได้กล่าวอีกว่าเวลาที่ผมมาอยู่ประเทศเวียดนามนี้บ่อยไปถ้าอยู่นานกว่านี้ จะจัดให้ไปพบคนไทยซึ่งเป็นชนหมู่หนึ่งที่

วันที่ ๒๓ กันยายน

เวลา ๘.๓๐ น. ไปชมศาสนสถานแห่งวรรณคดี (Temple of Literature) ซึ่งเขาอ้างว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในประเทศเวียดนาม มีขึ้นตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ แต่อาคารที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนั้นสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓-๒๔ เป็นที่นักศึกษามาเรียน ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นวรรณคดีจีน มีจารึกศิลาอยู่หลายหลักตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๔



ถ่ายกับชาวบ้านใน Communal House ที่ Nong Than

จารึกนามของนักเรียนที่เรียนได้ถึงปริญญาเอกลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบจีน

จากนั้นได้ไปชมพิพิธภัณฑ์ปฏิวัติ (Museum of Revolution) ซึ่งแต่ก่อนเป็นโรงเรียน ปัจจุบันจัดแสดงภาพและสิ่งของตั้งแต่สมัยต่อสู้กับฝรั่งเศสและอเมริกาจนกระทั่งได้รับเอกราชรวมเป็นประเทศเดียวกันทั้งเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ เสร็จแล้วไปพบกับนาย Nguyen Minh Luan ซึ่งเป็นรองผู้อำนวยการฝ่ายต่างประเทศของคณะกรรมการสังคมนิยมแห่งประเทศเวียดนามที่สถาบันการศึกษาเกี่ยวกับภาคเอเชียอาคเนย์ ได้สนทนากันและพูดถึงการแลกเปลี่ยนทางด้านวิชาการด้วย

เวลา ๑๕.๐๐ น. ได้ไปยังสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับภาคเอเชียอาคเนย์อีก เพื่อแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับการตั้งรัฐไทยสมัยโบราณในประเทศไทย เป็นปาฐกถาเกี่ยวกับด้านประวัติศาสตร์ มีศาสตราจารย์และนักเรียนมาฟังพอสมควร ได้พูดเป็นภาษาฝรั่งเศสและมีผู้แปลเป็นภาษาเวียดนาม แต่นักเรียนส่วนใหญ่พูดภาษาไทยได้ทั้งนั้นเพราะเป็นชาวเวียดนามที่เคยอยู่ในประเทศไทยมาแต่ก่อน บางคนเป็นลูกชาวเวียดนามอพยพแล้วกลับไปเรียนต่อในประเทศไทยเวียดนามก็มี

ในการนี้ศาสตราจารย์ Ha Van Tan ผู้เชี่ยวชาญทางด้านก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศเวียดนามได้มอบบทความเรื่อง “การค้น

คว้าใหม่ทางด้านก่อนประวัติศาสตร์และแรกเริ่มประวัติศาสตร์ของประเทศเวียดนาม” ให้ตีพิมพ์เป็นภาษาฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ ซึ่งได้ตั้งใจว่าถ้ามีเวลาจะแปลออกเป็นภาษาไทยให้นักก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยได้อ่านทราบความกันต่อไป

เวลา ๑๘.๐๐ น. คณะกรรมการสังคมศาสตร์จัดเลี้ยงส่งที่โรงแรมแห่งหนึ่งโดยมีผู้อำนวยการสถาบันโบราณคดี รองผู้อำนวยการแผนกต่างประเทศของคณะกรรมการสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย รองผู้อำนวยการสถาบันการศึกษาภาคเอเชียอาคเนย์ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายเวียดนามอีก ๒ คนซึ่งจะร่วมเดินทางลงมาทางใต้ของประเทศด้วย มาร่วมรับประทานอาหารด้วยกัน

วันที่ ๒๔ กันยายน

เวลา ๕.๐๐ น. เจ้าหน้าที่มารับที่โรงแรม Thang Loi พาไปยังสนามบินภายในประเทศซึ่งอยู่ไม่ห่างจากโรงแรมนัก แต่รถยนต์ต้องแล่นข้ามสะพานยาวข้ามแม่น้ำแดงซึ่งไม่ค่อยสะดวกเพราะแคบ และมีรถจักรยาน ๒ ล้อติดคู่ไปด้วยตลอดเวลา เดิมกะว่าเครื่องบินไปเมืองดานังจะออกเดินทางเวลา ๖.๓๐ น. แต่เกิดพายุใหญ่ฝนตกอากาศไม่ดี จึงต้องเลื่อนเวลามาเป็น ๑๑.๐๐ น. เป็นเครื่องบิน ๒ ไป



รูปพระโพธิสัตว์ที่วัดสุขาวดี

พืด เดินทางมายังเมืองคานังซึ่งเคยเป็นฐานทัพใหญ่ของกองทัพอเมริกัน ยังมีซากอาคารทางทหารเหลือให้เห็นอยู่มาก เดินทางโดยรถยนต์ซึ่งเขาส่งมารับจากกรุงฮานอยโดยเฉพาะไปพักยังโรงแรม Phuong Dong (ตะวันออก) ซึ่งเป็นโรงแรมชั้นหนึ่งในเมืองคานัง เมืองนี้มีชื่อเรียกในภาษาฝรั่งเศสว่าเมืองตูราน (Tourane) เนื่องจากได้ออกเดินทางแต่เช้าครู่ และเสียเวลาคอยที่สนามบินกรุงฮานอยเป็นเวลานาน วันนี้งเป็นวันพัก มิได้ออกไปชมอะไร

วันที่ ๒๕ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น. ไปชมพิพิธภัณฑน์เมืองคานัง ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑน์ศิลปะงามที่ตีที่สุด

ฝรั่งเศสได้สร้างพิพิธภัณฑน์แห่งนี้ขึ้นและเดิมชื่อว่าพิพิธภัณฑน์ Henri Parmentier ตามชื่อนักโบราณคดีชาวฝรั่งเศส เขายังคงรักษาไว้อย่างเดิมทุกประการแม้การกำหนดอายุตามป้ายประจำโบราณวัตถุบางชิ้นออกจะล้าสมัยไปแล้ว

ชนชาติจามเป็นเชื้อชาติมลายู ได้ตั้งอาณาจักรจัมปาขึ้นทางภาคกลางของประเทศเวียดนามตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๗ ได้รับอารยธรรมอินเดีย ด้วยเหตุนี้จึงนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นพื้น มีพุทธศาสนาบ้างแต่เป็นส่วนน้อย ชั้นแรกได้รับพุงกับประเทศจีนตลอดเวลาเพราะมีอาณาเขตติดต่อกัน แต่เมื่อประเทศเวียดนามเป็นอิสระขึ้นจากจีน ก็ต้องรับพุงกับประเทศเวียดนามและถอยร่นลง



ถ่ายที่วัดสุขาวดี หรือวัดทิศตะวันตก

ไปทางใต้ตลอดเวลาลอดคองจนสูญเสียอิสรภาพไปในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐

ปัจจุบันยังคงมีชนชาติจามเหลืออยู่ทางภาคใต้ของประเทศเวียดนาม เป็นชนหมู่น้อย เขาวามีจำนวนทั้งหมดราว ๖๐๐,๐๐๐ คน ที่ยังนับถือศาสนาพราหมณ์ซึ่งมีการนับถือผีเข้าไปปะปนอยู่มากก็มี ที่นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเข้ามาภายหลังทางด้านการค้าขายก็มี สำหรับพิพิธภัณฑน์แห่งนี้ ได้ถ่ายรูปเป็นภาพนิ่งมากเพื่อไว้สอนแก่นักศึกษาต่อไป

เวลา ๑๕.๐๐ น. เขาพาไปชมภูเขาหินอ่อนอยู่ริมชายทะเล เป็นที่ซึ่งเขาตัดหินมาสลักเป็นของขาย แต่ก็ไม่มีอะไรน่าดูนัก มีถ้ำซึ่งดัดแปลงเป็นวัดในพุทธศาสนาลัทธิมหายาน และว่าพวกเวียดนามเคยมาซ่อนตัวในที่นี้

ที่ชายทะเลมีพวกนักท่องเที่ยวยุโรปเล่นน้ำกันอยู่

วันที่ ๒๖ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น. เดินทางโดยรถยนต์จากเมืองคานังไปยังเมืองญาครั้ง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ ตามทางผ่านศาสนสถานของจาม ซึ่งตั้งอยู่บนเนินเขา ๓ แห่ง ได้จอดรถแวะลงถ่าย



ถ่ายภาพของผู้อำนวยความสะดวก อาจารย์ และนักศึกษาในสถาบันการศึกษา ภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คณะกรรมการสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

รูป แต่ไม่ได้ป็นขึ้นไปยังบน แวะรับประทานอาหารกลางวันกลางทางซึ่งค่อนข้างแพงพอใช้ แล้วเดินทางมาถึงเมืองญาตริงในคอนเยิน ตามทางสวยงามมากเพราะเล่นเลียบริมทะเลเกือบโดยตลอดและบางครั้งก็ต้องผ่านภูเขาสูง พักที่โรงแรม Hai Yen (นกนางแอ่น) ซึ่งว่ากันว่าป็นโรงแรมที่ดีที่สุดในเมืองญาตริง แต่ก็ไม่ใช่ดีนัก แม้จะตั้งอยู่ริมทะเลก็ตาม

เขาบอกว่าเดิมป็นสถานที่ในศาสนาโรมันคาทอลิก รัฐบาลเวียดนามมาค้ดแปลงป็นโรงแรมในภายหลัง เพิ่งเปิดได้ปีกว่า ๆ มาป็นเอง

วันที่ ๒๗ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น. ไปชมปราสาทโพนคร ซึ่งเป็นศาสนสถานจามรุ่นหลังตั้งอยู่กลางเมืองญาตริง มีอยู่ ๔ หลังก่อด้วยอิฐ ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ บนพื้นดินทางด้านหน้าคือทิศตะวันออกมีวิหารอิฐตั้งอยู่ หลังคาวิหารซึ่งก่อทำด้วยเครื่องมืองกระเบื้องได้พังไปหมดแล้ว ศาสนสถานข้างบน ๔ หลังแต่เดิมคงสร้างขึ้นในศาสนาพราหมณ์ แต่ปัจจุบันได้

ไปหมดแล้ว มีคนเฝ้าแต่ก็ยังไม่มีสิ่งใดค้ดและเทวรูปตั้งอยู่ภายในศาสนสถาน หลังใหญ่สร้างด้วยพระอุมา เพราะยังมีเทวรูปพระอุมาปราบอสูรรูปควายสลักติดอยู่บนหน้าบันทางด้านทิศตะวันออก

ตอนบ่ายว่าว ไม่มีอะไร จึงได้แต่ออกไปเดินเล่นตามชายหาดซึ่งอยู่หน้าโรงแรมนั่นเอง มีถนนคั่นอยู่ระหว่างโรงแรมกับชายหาด ถนนนี้เล่นเลียบริมชายหาดไปโดยตลอด

วันที่ ๒๘ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น.ออกเดินทางโดยรถยนต์ไปยังเมืองไซ่ง่อน ซึ่งปัจจุบันเรียกชื่อว่ากรุงโฮจิมินห์ ตามทางได้แวะถ่ายรูปปราสาทจามซึ่งค่อนข้างเก่า ว่าเดิมมี ๓ หลัง ปัจจุบันเหลือเพียง ๒ หลัง ได้ถ่ายรูปชาวจามมาด้วย พวกนี้สังเกตได้ว่าผิวคล้ำกว่าพวกเวียดนามหมู่บ้านที่มีอยู่สองฟากถนนก็แยกกันป็นหมู่บ้านจามฮินดู และหมู่บ้านจามมุสลิม มีการติดต่อกันแต่ไม่แต่งงานกัน แต่งงานกันเองในหมู่บ้าน หรือมีจะนั้นก็แต่งงานกับชาวเวียดนาม อาชีพมีทั้งทำนาและการค้าขาย

เมื่อถึงเมืองพินห์มีเจ้าหน้าที่ของเวียดนาม

นามมาต้อนรับ พาไปคูปราสาทจามคือปราสาทโพนกลางกราย ซึ่งเป็นศาสนสถานจามสมัยหลัง ก่อด้วยอิฐ มี ๓ หลัง และมีวิหารตั้งอยู่หน้าปราสาทองค์กลาง สร้างอยู่บนเนินเขานอกเมืองและสร้างในศาสนาพราหมณ์ ยังมีภาพสลักพระศิวนาถราช คือ พระอิศวรทรงพ่อนรำติดอยู่บนหน้าบันของปราสาทองค์กลาง และมีรูปโคนนทิสลักตั้งอยู่ภายในมุขด้านหน้า

เจ้าหน้าที่ได้นำชาวจาม ๒ คนมาต้อนรับด้วย คนหนึ่งว่าเป็นถึงสมาชิกสภาสูงของเวียดนามแทนชนชาติจามซึ่งเป็นชนหมู่ผู้น้อย ได้ตามเขาถึงประวัติศาสนสถานแต่เขาก็อธิบายป็นนิยายพื้นเมืองไปเสียหมดแล้ว เขาได้พาไปรับประทานอาหารว่างด้วยเพราะระยะที่จะเดินทางไปรับประทานอาหารกลางวันซึ่งเมืองพินห์ติดอยู่ยังอีกไกล ปรากฏว่าชาวจามที่มาต้อนรับอีกคนหนึ่งนั้นนับถือศาสนาพราหมณ์ และแต่งงานกับหญิงเวียดนาม ได้เคยไปประเทศรัสเซียเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเรื่องชนหมู่น้อย

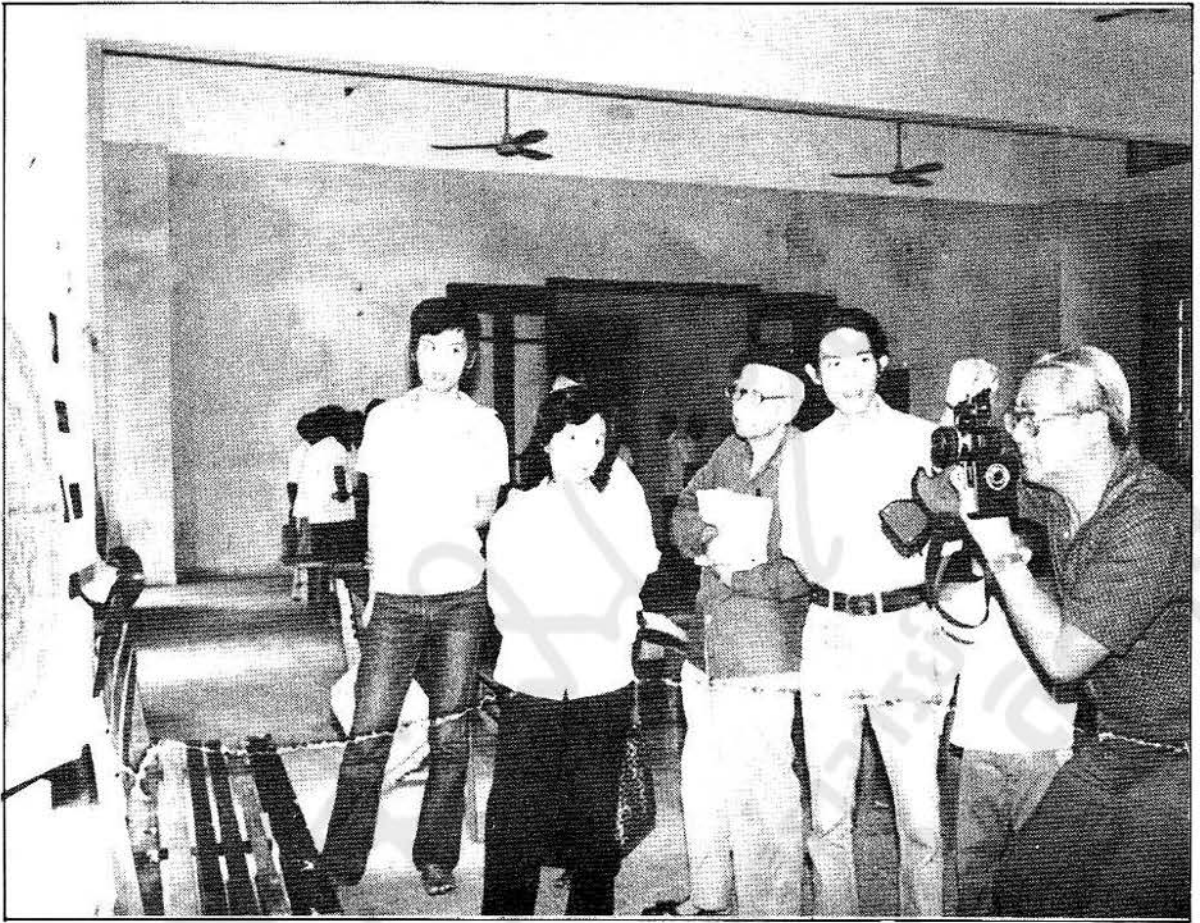
เขาเล่าให้ฟังว่าปัจจุบันเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์จามแต่ก่อนก็ยังมียู่ และยังรักษามงกุฎ เครื่องประดับซึ่งทำด้วยทองของกษัตริย์จามไว้ด้วย แต่ต่อเมื่อถึงเวลาถึงงานจึงจะเปิดให้ประชาชนจามได้ชม เขาเข้าใจคิดนึกว่าเราจะไปถึงเมื่อคืนนี้แล้ว จึงได้เตรียมการพ่อนรำของจามไว้ให้ชม

ถึงเมืองพินห์ติด ซึ่งมีชื่อเสียงในการทำน้ำปลาจวนราวเวลา ๑๔.๐๐ น. จึงได้รับประทานอาหารกลางวัน แต่เขาจัดแปลก คือถือว่าข้าพเจ้าป็นแขกเกียรติยศ จึงได้รับประทานอาหารเพียงคนเดียวในห้อง ๆ หนึ่ง คนอื่น ๆ ไปรับประทานอาหารกันต่างหาก

ต่อจากนั้นจึงเดินทางตรงมายังกรุงโฮจิมินห์ มาถึงราว ๒๐.๐๐ น. พักที่โรงแรม Doc Lap ซึ่งเดิมชื่อว่าโรงแรม Caravelle ป็นโรงแรมที่ดีที่สุดในกรุงโฮจิมินห์

วันที่ ๒๙ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น. ไปยังสถาบันสังคมศาสตร์ของกรุงโฮจิมินห์ เพื่อพบกับศาสตราจารย์ที่นั่น ได้มอบหนังสือให้ ๑ ชุด และได้



กำลังถ่ายภาพทดลอง
ทดลองโทรทัศน์ในงานประชุมโบราณคดี
ประจำปีของเวียดนาม ผู้ที่ยืนอยู่ข้างผู้เขียน
คือช่างถ่ายรูปรชาวเวียดนาม
เคยเข้ามาทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ

แสดงปรากฏการณ์เรื่อง “การค้นคว้าทางโบราณคดี
ปัจจุบันในประเทศไทย” โดยมีการฉาย
ภาพนิ่งประกอบ มีผู้มาฟังพอสมควร ไฟฟ้า
ดับระหว่างแสดงปรากฏการณ์ตามเคย เสร็จแล้ว
มีการซักถาม มีผู้สนใจเรื่องก่อนประวัติศาสตร์
มากที่สุด ได้ถามหลายเรื่องเกี่ยวกับกำหนด
อายุของวัฒนธรรมบ้านเชียง เครื่องดนตรีหินซึ่ง
ค้นพบทางภาคใต้ของประเทศไทยและปัจจุบัน
รักษาอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัด
นครศรีธรรมราช ฯลฯ

เวลา ๑๕.๐๐ น. ไปชมพิพิธภัณฑ
สถานซึ่งตั้งอยู่กลางสวนสาธารณะ ฝรั่งเศส
เป็นผู้สร้างและเดิมเรียกชื่อว่าพิพิธภัณฑ Blanchard de la Brosse โบราณวัตถุที่น่าสนใจใน
พิพิธภัณฑแห่งนี้ก็คือพระพุทธรูปยืนสลักด้วย
ไม้ในสมัยพุนันซึ่งมีอายุราว ๑,๕๐๐ ปีมา
แล้ว แต่ก็ยังคงอยู่ในสภาพดีพอใช้ มีจำ
นวนรวมด้วยกันทั้งหมด ๑๓ องค์ และเหลือเป็น
เศษไม้พอเห็นได้ว่าเป็นพระพุทธรูปยืนอีก ๑
องค์ นอกจากนั้นเขาจัดเป็นห้องสมัยก่อนประ

วัติศาสตร์ในประเทศเวียดนามและสมัยเวียดนาม
สมัยหมัดลิน

ปรากฏว่าเมื่อก่อนในพิพิธภัณฑแห่งนี้
มีโบราณวัตถุขอมและจามด้วย แต่ปัจจุบันเขา
นำไปเก็บไว้ในห้องเก็บของเสียทั้งหมด ว่ากำลัง
จะสร้างตึกต่อเติมใหม่ มีของดีอีกชิ้นหนึ่งที่จัด
แสดงคือ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ยืนสมัยอมราวดี
แบบอินเดีย ค้นพบที่ดงเคื่อง ทางภาคกลาง
ของประเทศเวียดนาม สูงราว ๑ เมตร อายุราว
พุทธศตวรรษที่ ๕-๑๐ ว่าเดิมอยู่ในพิพิธภัณฑ
ที่กรุงฮานอย แต่เมื่อรบกันมีการอพยพ จึงมีผู้
นำมาไว้ที่กรุงโฮจิมินห์

เวลา ๑๕.๐๐ น. เจ้าหน้าที่ของฝ่ายต่าง
ประเทศแห่งคณะกรรมการสังคมศาสตร์ของ
ประเทศเวียดนามซึ่งเดินทางมาด้วยจากกรุง
ฮานอย ได้จัดเลี้ยงที่ภัตตาคารชั้นบนของโรง
แรมที่อยู่โดยเชิงูศาสตราจารย์ Nguyen
Cong Binh ผู้อำนวยการสถาบันสังคมศาสตร์
ที่กรุงโฮจิมินห์ และศาสตราจารย์ Le Xuan
Dien หัวหน้าแผนกโบราณคดีของสถาบันสังคม

ศาสตร์ มาร่วมด้วย จึงได้สนทนากันเรื่องโบราณคดีหลายเรื่อง

ปรากฏว่าที่ประเทศเวียดนามนี้ เขาจัดแบ่งวิชาการสาขาต่าง ๆ ออกตามแบบประเทศรัสเซีย ด้วยเหตุนี้จึงมีแค่เพียง ๒ สาขาใหญ่ ๆ คือ สังคมศาสตร์และรัฐศาสตร์ วิชาการต่าง ๆ ที่เราจัดรวมอยู่ในสาขามนุษยศาสตร์ ของเขาจัดรวมอยู่ในแผนกสังคมศาสตร์ทั้งหมด

วันที่ ๓๐ กันยายน

เวลา ๘.๐๐ น. เขาจัดให้ชาวจามซึ่งนับถือศาสนาอิสลามและแต่งงานกับสตรีชาวเวียดนามมาพบ ชาวจามผู้นี้เป็นนักศึกษาคณิตวิทยาอยู่ในสถาบันสังคมศาสตร์ของกรุงโฮจิมินห์ จึงได้ติดตามเรื่องความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของชนชาติจามปัจจุบันซึ่งเป็นชนหมู่น้อยอยู่ในภาคใต้ของประเทศเวียดนามหลายเรื่อง เสร็จแล้วเขาพานั่งรถยนต์ไปดูกรุงโฮจิมินห์รวมทั้งถิ่นที่คนจีนอยู่ ที่เรียกว่าเจ้อเล็งนั้นด้วย

เวลา ๑๒.๓๐ น. มายังสนามบินเพื่อขึ้นเครื่องบิน Air France กลับกรุงเทพฯ

ขาออกต้องผ่านด่านศุลกากรซึ่งทำให้ต้องเสียเวลามากพอใช้ ทำให้เครื่องบินต้องออกช้ากว่าเวลาจริงคือ ๑๔.๕๐ น. ประมาณครึ่งชั่วโมง เผอิญในเครื่องบินลำนี้มีพวกเวียดนามลูกผสมครึ่งอเมริกันซึ่งรัฐบาลอเมริกันรับให้ไปอยู่ในสหรัฐอเมริกาด้วย จึงทำให้สนามบินแออัดพอใช้

มีนักข่าวและช่างภาพมาทักข่าวและถ่ายภาพเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่มาจากกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น

กลับมาถึงกรุงเทพฯ เวลาประมาณ ๑๖.๔๕ น.

ความจริงการเดินทางไปประเทศเวียดนามครั้งนี้ เขาพยายามตั้งใจรับอย่างดีที่สุดเท่าที่เขาสามารถจะกระทำได้

แต่ประเทศเวียดนามยังยากจนข้นแค้นอยู่มาก ถ้าจะเทียบกับประเทศไทยเราความ

สุขสมบูรณ์ต่าง ๆ ของเขาเห็นจะยังล้าหลังอยู่อีกประมาณ ๕๐ ปี ตึกกรมบ้านช่องยังซ่อมซ่อม ประชาชนใช้แค่รถถีบ ๒ ล้อ รถยนต์ยังมีน้อย โรงแรมต่าง ๆ ก็ยังไม่ดี มีนักทัศนจารบ้างซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวรัสเซียและยุโรป ตะวันออก ข้าพเจ้าได้แจ้งแก่เขาคั้งแต่ก่อนไปแล้วว่า ขอไม่พูดเรื่องการเมืองในปัจจุบัน เหตุนี้จึงไม่มีใครซักถามหรือพูดเรื่องการเมืองปัจจุบันเลย จะมีก็เพียงแต่ว่าต่อไปหวังว่าประเทศไทยและประเทศเวียดนามจะสนิทสนมกันยิ่งขึ้นโดยเฉพาะทางด้านวิชาการ ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้เสนอว่าต่อไปอาจจะส่งอาจารย์ที่สอนวิชาก่อนประวัติศาสตร์มาศึกษาในประเทศไทยคนดังที่ได้เคยเสนอไปแล้ว ได้พูดเรื่องการเมืองปัจจุบันก็พูดกันเป็นการส่วนตัวกับเจ้าหน้าที่แผนกวัฒนธรรมและศิลปะของสถาบันการศึกษาของภาคเอเชียอาคเนย์ซึ่งได้ร่วมเดินทางมาด้วย โดยตลอด และเขาได้พูดขึ้นก่อนซึ่งข้าพเจ้าก็กล่าวแต่เพียงว่าทุกประเทศก็ต้องการสันติภาพด้วยกันทั้งนั้น

รู้สึกว่าเป็นปัจจุบันในประเทศไทยคนสนใจศึกษาเกี่ยวกับประเทศไทยมาก ศาสตราจารย์ที่ได้พบแม้เขาจะไม่ยอมพูดภาษาฝรั่งเศสหรือภาษาอังกฤษหรือพูดภาษาเหล่านั้นไม่ได้ก็ดี แต่ก็ได้อ่านรู้บทความหลายเรื่องเกี่ยวกับประเทศไทยโดยเฉพาะทางด้านก่อนประวัติศาสตร์ในภาษาอังกฤษ ปรากฏว่าในประเทศเวียดนามปัจจุบันภาษาต่างประเทศภาษาแรกได้แก่ภาษารัสเซียหรือภาษาอังกฤษ และก็มีชาวเวียดนามจำนวนไม่น้อยในปัจจุบันที่หันไปเรียนภาษารัสเซียและไปเรียนต่อในประเทศรัสเซีย เขาสนใจเรื่องราวเกี่ยวกับไทยถึงขนาดเจ้าหน้าที่แผนกวัฒนธรรมและศิลปะของเขาบอกว่าเขามีสมมติฐานอยู่ว่าคนไทยอพยพลงมาอยู่ในแคว้นดังกล่าว ก็ภาคเหนือของประเทศเวียดนามก่อน และเป็นผู้รู้ดีเกี่ยวกับการทอผ้าเขานาหรือทำนาผ้า พวกญวนตามเข้ามาทีหลังและมาเรียนเรื่องนี้จากไทย ด้วยเหตุนี้ศัพท์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการทำของพวกเวียดนามจึงยืมศัพท์ภาษาไทยมาใช้หลายคำ เช่นคำว่า “ฝาย” ในความว่า “เหมืองฝาย” เป็นต้น

สรุปแล้วการเดินทางครั้งนี้มีประโยชน์ที่ได้รู้จักประเทศเวียดนามและศาสตราจารย์

ชาวเวียดนามรวมทั้งโบราณวัตถุสถานของจาม แต่ไม่เสียค่าที่เขาจัดให้อยู่ในกรุงฮานอยนานเกินไป จึงมิได้เดินทางไปดูโบราณวัตถุสถานยังกรุงเวียงจันทน์

กรุงเทพฯเป็นราชธานีของประเทศเวียดนามรุ่นเดียวกับกรุงรัตนโกสินทร์ของเราคือราว ๒๐๐ ปีมาแล้ว แต่ก็ย้ายถิ่นไปมากเนื่องจากการสงคราม ตอนที่เขากำลังขอความช่วยเหลือจาก Unesco ในการบูรณะอยู่

อนึ่ง เขาได้บอกด้วยว่าโบราณสถานจามบางแห่งกำลังให้ประเทศโปแลนด์มาช่วยซ่อมให้ ข้าพเจ้าจึงได้แจ้งแก่เขาว่าแม้จักโบราณคดีชาวโปแลนด์อาจจะซ่อมโบราณสถานได้ดีก็จริง แต่ก็ไม่ได้เคยศึกษาเกี่ยวกับโบราณสถานจามมาแต่ก่อน น่าจะเชิญให้นักโบราณคดีชาวฝรั่งเศสซึ่งเคยศึกษาเรื่องนี้มาแล้วมาเป็นที่ปรึกษา เขาก็เห็นด้วยและได้จัดซื้อนักโบราณคดีฝรั่งเศสบางคนที่เขาจำรู้จัก เช่น M. Pichard ซึ่งเคยเข้ามาช่วยเราในการซ่อมปราสาทหินพิมาย และ M. Dumarcay ซึ่งเคยช่วยประเทศอินโดนีเซียในการซ่อมมูรพุกโชไป

ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าถ้าเราจะติดต่อทางวิชาการกับประเทศเวียดนามในปัจจุบัน การติดต่อทางด้านวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์จะดีที่สุด เพราะในปัจจุบันทั้งสองประเทศได้ทำการขุดค้นกันมานานแล้ว จะได้นำผลมาเปรียบเทียบกันได้ ตลอดจนความสัมพันธ์ทางด้านนี้ก็มิได้อยู่แล้ว ดังที่ได้ทราบกันมานานแล้วคือ วัฒนธรรมฮ่วบิญเหียน บักโชเนี่ยนและดองซอน เป็นต้น และการติดต่อดังกล่าวคงจะไม่มีผลทางด้านการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ถ้าทางฝ่ายเราเป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยจริง ๆ